

‘Ik ben de ware wijnstok’

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Inleiding

‘Mijn tekst’, het jaarthema van de Regenboogkerk wordt in deze diensten over de ‘Ik ben woorden’ van Jezus uit het Johannesevangelie eigenlijk betrokken op Jezus zelf. Hij identificeert zich in het vierde evangelie nadrukkelijk met God in deze zin dat hij de godsnaam uit Exodus 3, waar Mozes deze als belofte aanhoort bij de Braambos, in beelden invult. Jezus geeft gestalte in de wereld aan de presentie van God.

Zijn leerlingen roept hij op om, in verbondenheid met hem, daarin mee te doen. Christenen participeren in het beeld. Als Jezus de wijnstok is, zijn zij de ranken. Deze voortdurende concentratie waarborgt onze liefde en eenheid onderling. Maar wat betekent dit in de praktijk? Lopen wij het gevaar door onze verbondenheid met Christus vreemdelingen te worden in de wereld? Betekent het vruchtdragen van de ranken niet juist iets van waarde bijdragen in de wereld?

Thema: Ik ben de ware wijnstok

Gemeente van Christus,

uit onderzoek eind vorig jaar in Nederland gehouden blijkt dat maar liefst 63% van de ondervraagden vindt dat religie meer kwaad dan goed teweeg brengt.¹ Dat is niet mis en dat komt hard aan als je jezelf als religieus beschouwt. Kennelijk zijn veel mensen erg onder de indruk van religieus gemotiveerde agressie en geweld. Ook zullen misstanden in bepaalde religieuze organisaties, zoals seksueel misbruik, een negatieve indruk hebben gemaakt. Ik vermoed dat daarnaast een rol speelt dat velen buiten de kerk menen dat gelovigen rondlopen met oogkleppen op. Zij weigeren moderne wetenschappelijke inzichten tot zich te nemen, bijvoorbeeld over de extreme ouderdom van de aarde en het ontstaan van het leven en graven zich in in het eigen gelijk. Cultureel geïsoleerd, missen zij de aansluiting bij nieuwe uitdagingen en zij verstarren. Bovendien komt het nogal eens voor dat varianten van dezelfde godsdienst elkaar te vuur en te zwaard bestrijden, alsof de onvrede met de buitenwereld in de boezem van de religie zelf moet worden uitgevochten.

Deze beeldvorming is moeilijk te bestrijden, omdat deze, zij het deels, op waarheid berust. Toch verrast mij het hoge percentage, omdat er in Nederland in religieuze gemeenschappen ook heel veel goeds gebeurt: Bijvoorbeeld aan geborgenheid wordt vorm gegeven, het omzien naar elkaar wordt gestimuleerd, ontmoeting wordt mogelijk gemaakt en het voeden van geloofstaal, geschikt om lief en leed te delen, vindt plaats. Ik herken onze Regenboogkerk niet in de

negatieve beeldvorming. Ik weet heus wel dat er dingen fout gaan, ook bij ons, maar het waardevolle staat wat mij betreft voorop. Alleen, wanneer komt dit in het nieuws? In mijn optiek zou een wereld zonder religie niet minder gewelddadig zijn, maar wel heel veel samenhang missen. Bemoedigend was het afgelopen week dat de gemeente Hilversum, vertegenwoordigd door twee wethouders en twee ambtenaren, aanschoof bij de pastoreslunch van de lokale Raad van Kerken. In verband met de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning spraken men vertrouwen uit in de kerk als bondgenoot. Graag wil men samen met kerken optrekken als het gaat om problemen als eenzaamheid, financiële problemen van mensen, problemen bij gehandicaptenzorg en de zorg voor ouderen. Gelukkig staat religie hier de samenwerking niet in de weg, integendeel. Mensen hebben volop de kans uit hun bron te putten met het oog op de nood in de wereld.

Toch is het waar dat iedere religie ook scherpe randen heeft. Met gewelddadige elementen in de eigen geschiedenis en met hele stukken van de erfenis kunnen we soms niets. Ik vind het de opdracht van iedere gelovige het beste uit zijn of haar eigen traditie naar boven te halen. Ik geloof ook dat wij de vrijheid hebben ons verder te ontwikkelen. Wij zijn geen gevangenen van onze geschiedenis. Bepaalde elementen, als een gewelddadige strijd voor God, laten wij bewust liggen en wij kiezen ervoor om aspecten van ons geloof die wij als heel waardevol en actueel beschouwen voorop te zetten. Zo leeft een godsdienst!

In het hoofdstuk uit het Johannesevangelie dat we gelezen hebben staan heel mooie dingen.² Er wordt van liefde gesproken en van verbondenheid. Dat spreekt mij aan. Ik heb moeite met het sterke accent in het tweede deel van Johannes 15. Dat is de nadruk op de scherpe tegenstelling tussen de volgelingen van Jezus en de wereld. Het christelijk martelaarschap vanaf het einde van de 1e eeuw, toen er inderdaad tijden zijn geweest dat de kleine groep christenen werd gehaat en soms vervolgd, kon grote afstand oproepen met de omringende cultuur. Het wij tegen zij gevoel was sterk. In deze tijd is het vierde evangelie geschreven.

Maar is liefde tenslotte dan alleen mogelijk tussen gelijkgezinden? ‘Mijn gebod is dat jullie *elkaar* liefhebben...’ Wat wil Jezus nu eigenlijk? Moeten zij zich voortaan isoleren van de wereld die hen per definitie lijkt te haten? Of van alle andersdenkenden? Het lijkt erop dat dit vaak is gedacht en het isolement is gekozen, niet alleen in het christendom, maar net zo

goed in het jodendom, als ook in de islam en andere godsdiensten. Ik geloof dat we hier met een achilleshiel van de godsdienst te maken hebben. Steeds maar te denken dat je wordt gehaat is niet goed, voor niemand. Maar wat is dan de opdracht van een vitale geloofsgemeenschap in de wereld? En misschien wel de moeilijkste vraag: Wat is liefde in dit verband en op wie richt deze zich?

Helemaal teruggeworpen op zichzelf, zouden de leerlingen worden geconfronteerd met een onmogelijke opdracht. Hoe kunnen zij in de wereld laten zien dat God betrokken is, wanneer ze al bij voorbaat weten dat de wereld ze afwijst? Maar, en dat is een troostrijke gedachte, zij staan niet op zichzelf. De Geest van de waarheid wordt hun gezonden. Deze Geest zal hen toerusten als getuigen van de liefde van God. Wat kan dit in de praktijk betekenen?

Johannes 15 is het beroemde hoofdstuk waarin Jezus zijn leerlingen het gebod der liefde voorhoudt. Maar juist daar spreekt hij ook van waarheid. Van zichzelf spreekt hij als de ware wijnstok. Het komt er, denk ik, op aan dat wij deze Jezus niet annexeren, maar het leren hem op zichzelf te laten staan als bron. Hij roept niet alleen de wereld, maar ook de kerk tot de orde van het Koninkrijk van God. Dat annexeren van Jezus is wel gebeurd.³ Het klinkt misschien gek, maar Jezus is 'christelijk' gemaakt. Latere christenen hebben het beeld van de wijnstok exclusief op de christelijke kerk betrokken. Dat begint misschien al bij de evangelist zelf! Het gevaar is al te groot dat in 'de haat van de wereld' de andersdenkende medemens bij voorbaat als onbetrouwbaar wordt weggezet. Dit is te gemakkelijk. Het mag in ieder geval nooit a priori op andersgelovigen worden toegepast.

Maar wie is deze Jezus ten diepste en wat is de tegenstelling waarvan hij spreekt? Deze Jezus is de man die de leerlingen twee hoofdstukken eerder de leerlingen de voeten heeft gewassen. Hij is in hun midden als een die dient.⁴ Beseffen de leerlingen, beseffen de lezers wat deze houding, wat de dood van Jezus werkelijk betekent? Jezus lijkt erop te vertrouwen dat zij het wellicht niet direct, maar toch op den duur zullen kunnen bevatten. Het is een opdracht, voor hen en voor ons. Hij symboliseert juist als hun meester de in liefde dienende houding. Een intieme relatie, een onlosmakelijke verbondenheid met de wijnstok zelf is de oorzaak dat de ranken niet zullen uitdrogen. Zij, wij, zijn tot vrucht dragen in staat, mits zij zich, mits wij ons, laten knippen en snoeien. Dat wil zeggen dat we elkaar een dienst bewijzen en opbouwen door constructieve kritiek, door inzet, schouder aan schouder en door het delen van lief en leed.

Het beeld van de wijnstok voor de partner van God komt uit het Oude Testament. In Psalm 80 lezen we:

U hebt een wijnstok uitgegraven in Egypte,
en volken verdreven om hem te planten.
U gaf hem een ruime plek,
hij schoot wortel en vulde het land.⁵

Het opvallende is dat het beeld van de wijnstok in de psalmen en ook bij de profeet Ezechiël al voorkomt.⁶ Echter, er zijn twee grote verschillen met het Johannesevangelie. Het beeld van de wijnstok is in het Oude Testament altijd collectief, dat wil zeggen het gaat over het hele volk. Het tweede verschil is dat het telkens uitloopt op een teleurstelling. Er blijken geen vruchten te zijn. Hier, in het Johannesevangelie wordt het beeld van de wijnstok zelf gebruikt voor Jezus en de ranken dat worden zijn leerlingen. Er is sprake van snijden en snoeien, maar ook van vrucht dragen voor God.

Jezus Christus gebruikt dus het oude beeld van de wijnstok en de ranken en vult het vernieuwend in. Het wordt in zijn mond een beeld van heelheid en vorming.⁷ Dat laatste is iets anders dan geïsoleerde kennis. Veel menselijke kennis is gericht op de vaardigheden het leven te manipuleren. Wij leren elkaar handige weetjes om het leven naar onze hand te zetten. De economie, bijvoorbeeld, hangt van dit soort kennis aan elkaar. Maar vorming, 'Bildung', dat is jezelf laten kneden door de kennis, door de traditie, door de cultuur, door de omgang met elkaar, door het leven zelf. Dit staat in ons onderwijs niet voorop. Gezonde ranken aan de wijnstok hebben het nodig gesnoeid te worden. Dat wil zeggen het is goed voor de opbrengst van de oogst als er een correctie plaats vindt in de groei, anders verwilderen de ranken, wat de druiven niet ten goede komt. Zo hebben ook mensen correctie nodig. Mensen schaven aan elkaar. Het is een kwaliteit kritiek te kunnen hebben. Het is groot om te kunnen luisteren naar een stem die je kritisch bevraagt. Het is buitengewoon klein om direct te gaan schelden of slaan als iemand je wijst op de schadelijke gevolgen van je gedrag voor anderen. In de kerk, maar eigenlijk in iedere gezonde gemeenschap, zoek je dat 'schaven' op.

Een wijnstok heeft diepgravende wortels.⁸ Samen met de ranken en de vruchten bestaat de wijnstok als één organisch geheel. Die wortels zijn, bij het beeld overgedragen op de samenleving, onmisbaar voor een goede doorbloeding van normen en waarden. Onze cultuur lijkt vaak op een consumeren van de vruchten, maar een niet meer willen weten van de wortels. Het christendom heeft Europa gevormd. Dat wil Europa niet meer weten. Het is gaan samenvallen met het consumeren. Maar zodra de geldstroom stopt, is dit Europa in paniek. Het weet niet beter. Het museum, daar wordt de wortel nog gekoesterd. Musea in onze

tijd zijn mooier dan ooit te voren. Het zijn de cultuurtempels van deze tijd. Daar staat ook de godsdienst te bezichtigen, soms letterlijk uitgestald, in prachtige vitrines. De voorwerpen en afbeeldingen worden bewonderd, maar niet meer begrepen. Het is een tijdsbeeld. Toeschouwers genoeg, maar het engagement is verloren. Ondertussen hebben wij de opdracht het beste uit onze eigen traditie naar boven te halen.

Je kunt je oorsprong niet straffeloos verwaarlozen. Daar hangt een prijskaartje aan. Waar religie in de samenleving is teruggedrongen tot een zuivere privézaak, daar moet je niet verbaasd gaan opkijken als de samenleving in brokken uiteen valt. 'Religie' betekent immers: telkens opnieuw samenbinden.⁹ Voortdurend gebeuren er nieuwe dingen en geslagen wonden vragen om verzorging. Telkens opnieuw zijn verbindende krachten nodig. Een samenleving als de onze mist een dergelijke kracht en dat merken wij dagelijks. De godsdienst en het openbare leven staan in West Europa bijna geheel los van elkaar en dat leidt op beide gebieden tot grote tekorten. Ooit is het wijsheid geweest kerk en staat te scheiden en de kerk doet er goed aan geen machtsposities meer na te streven. Maar nu kan de kerk kan haar boodschap niet meer kwijt en de overheid zit met de handen in het haar als het gaat om nieuwe systemen van zingeving die opkomen in het maatschappelijk vacuüm en die aanspraak maken op de loyaliteit van mensen.

Jezus heeft het Godsverlangen van mensen heel bijzonder herkend en geladen. Hun onderlinge band wordt door hem gevoed. Dat zal zo blijven, ook na zijn dood. Zij kunnen niet zonder die voeding, tenminste

niet als ze in een harde wereld getuige van Gods liefde willen blijven. 'Vraag wat je wilt en het zal gebeuren...' de oproep van Jezus tot het gebed, staat in de context van de weg die Jezus gaat. Het wordt immers voorafgegaan door 'Als jullie in mij blijven en mijn woorden in jullie...' Dit is vaak vergeten. Hier ligt dus een heel belangrijke sleutel voor het gebed. De mentaliteit van de voetwassing, waar de leraar voor de leerlingen knielt in nederigheid, die is bepalend voor de inhoud van het gebedsleven.

Het is in deze geest dat de liefde een gebod kan zijn. Wereldse weerstand zou de leerlingen daarna niet moeten verbazen. Er zullen altijd mensen zijn die er niets mee kunnen. Die wereldse weerstand is net zo goed in de kerk zelf te vinden als daarbuiten.¹⁰ Jezus geeft zich voor zijn vrienden. Hij is juist als Godsgezant de dienende gestalte. Ieder die zich concentreert op zijn boodschap raakt met hem verbonden en wordt geestelijk gevoed, zodat hij of zij in staat wordt gesteld vruchten van gerechtigheid voort te brengen.¹¹

Amen.

Uitzending en zegen

Als u vanhier gaat, draag de zegen van de eeuwige mee in uw hart. Wij zijn allen geroepen om deze zegen te weerspiegelen, door te vertalen en te delen met de mensen, waar de kans zich maar voordoet en zonder ophouden.

De Here zegene u en behoede u;
de Here doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig;
de Here verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Noten

¹ *Trouw*, 21 januari 2015.

² Marsh, J., *Saint John*, Harmondsworth 1988 (=1968), 518-533.

³ Zo ook met Johannes 14,6: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Niemand komt tot de Vader dan door mij.' Kunnen wij het leren deze tekst ook inclusief te lezen, wanneer wij beseffen wie het is die dit zegt? Namelijk Jezus, die mensen onbevooroordeeld aanziet.

⁴ Lukas 22,27. Cf. Johannes 12, 20-36.

⁵ Psalm 80, 9-10.

⁶ Ezechiël 17, 6-10, 17, 22-24 en 19,10

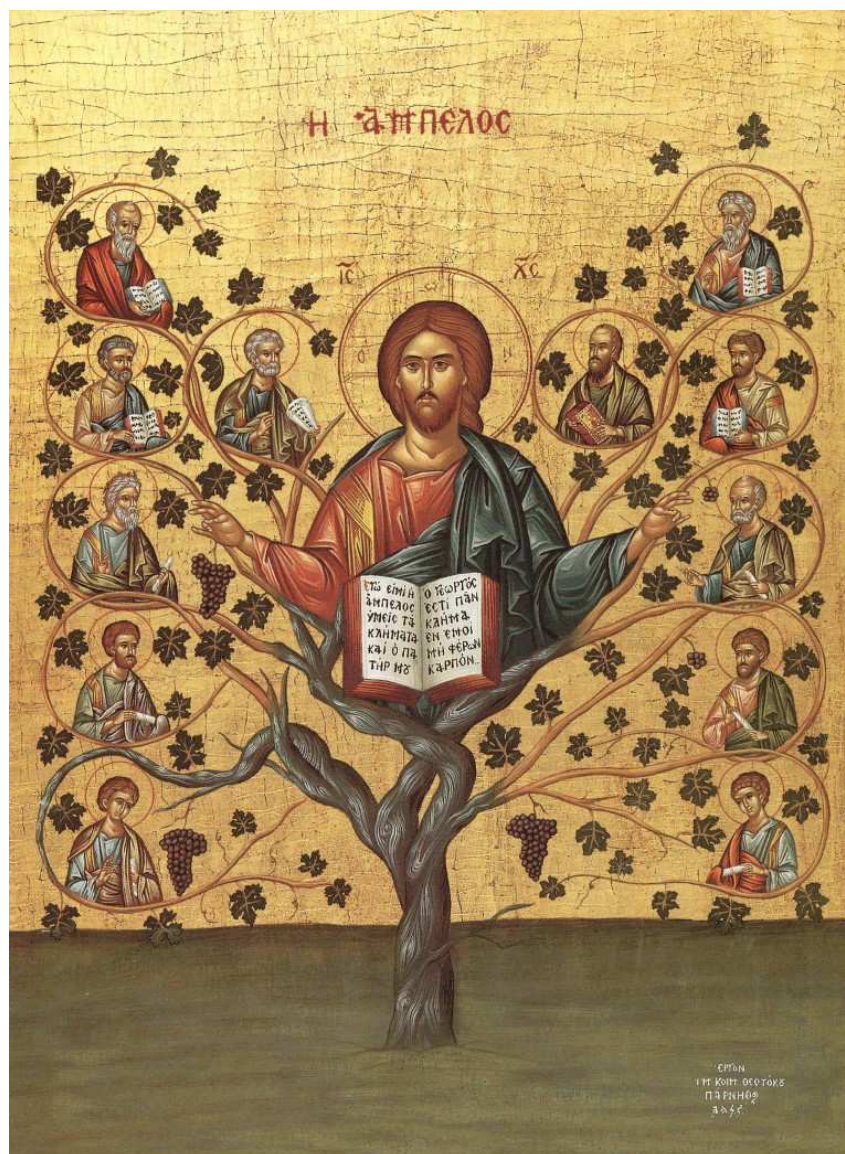
⁷ In Duits: Bildung, eigenlijk een opvoedingsideaal, cf. Lange, F. De, *Een burger op z'n best*. Dietrich Bonhoeffer, Baarn 1986.

⁸ Cf. preek Regenboogkerk van 14 mei 2006.

⁹ Latijn: re-ligare, eigenlijk: vlechten, omwinden.

¹⁰ In de bijbel 'haat zonder reden' genoemd. Cf: 'Talrijker dan de haren op mijn hoofd / Zijn zij die mij haten zonder reden, / met velen zijn mijn belagers, / mijn vijanden die mij bedriegen: / teruggeven moet ik wat ik niet heb geroofd. Psalm 69,5. Zie ook Psalm 35,19.

¹¹Cf. Psalm 1.

Figuur 1: Christus, de ware wijnstok, icoon